

Warszawa, 25 maja 2017 r.

dr hab. Agnieszka Alińska, prof. nadzw. SGH
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Kolegium Ekonomiczno-Społeczne
Katedra Skarbowości

Sekretariat WNEiZ

wpłynęło dnia 6.06.17 

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani Nidhal Jasm Mohammend Ali pt. „The Quality of Information about Earnings of Commercial Banks in Iraq” (*Jakość informacji o zyskach banków komercyjnych w Iraku*) przygotowanej na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego pod kierunkiem naukowym dr hab. Tomasza Bernata (promotor) i dr Przemysława Mucko (promotor pomocniczy).

I. Trafność wyboru tematu i aktualność podjętej w dysertacji problematyki badawczej

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi interesujące studium teoretyczno-empiryczne poświęcone ocenie jakości informacji o zyskach instytucji bankowych. Podjęta problematyka badawcza zasługuje na szczególne wyróżnienie i uznanie z kilku zasadniczych względów:

- Zagadnienia z zakresu jakości informacji przekazywane przez instytucje bankowe pozostają pod szczególną obserwacją i oceną pozostałych uczestników rynku. Globalny kryzys finansowy uwidoczniał wiele niedoskonałości, niedociągnięć a nawet przestępstw w tym zakresie. Pomimo ponad dziesięcioletnich działań naprawczych i restrukturyzacyjnych w dalszym ciągu problem rzetelnej oceny sytuacji w sektorze bankowym nie jest rozwiązany. Recenzowana praca w pełni wpisuje się w tok dyskusji toczących się wśród ekonomistów, którzy poszukują przyczyn i dokonują identyfikacji źródeł globalnego kryzysu finansowego.
- Możliwości interpretacyjne zjawisk ekonomicznych i społecznych wymagają zastosowania podejścia nie tylko ilościowego, ale także analizy i oceny jakości przekazywanych informacji. Od banków wymagana jest szczególna transparentność prowadzonej działalności, co ma bezpośrednie przełożenie na uzyskiwanie wyników finansowych. Dlatego poszukiwanie i implementacja sprawdzonych narzędzi,

¹ 

instrumentów i sposobów informowania interesariuszy o kondycji finansowo-ekonomicznej banku jest szczególnie pożądana i poszukiwana.

- Prowadzenie badań i analiz o charakterze naukowym na temat jakościowych parametrów oceny działalności instytucji bankowych jest tematem stosunkowo nowym, słabo zbadanym, lecz o istotnym znaczeniu zarówno dla zagadnień z zakresu rachunkowości, jak i finansów, w tym także bankowości.
- Jakość informacji o kształtowaniu się wyniku finansowego przedsiębiorstwa jakim jest bank na wpływ na wiele innych parametrów jego oceny i uzyskiwanej pozycji rynkowej. Przykładem są tu między innymi koszty pozyskiwania kapitałów czy też możliwości inwestycyjne. W tym kontekście aktualność i znaczenie tej tematyki pozostaje przedmiotem obserwacji o charakterze interdyscyplinarnym.
- Opracowanie i dostarczenie dla innych uczestników rynku finansowego wiarygodnych informacji o kształtowaniu się wyniku finansowego instytucji bankowych przyczynia się do wzrostu zaufania do całego systemu finansowego, w tym szczególnie poprawy zaufania ze strony klientów i inwestorów. Jednocześnie tego typu dane źródłowe i informacje determinują wzrost racjonalnych zachowań ze strony pozostałych uczestników rynku usług finansowych.
- Opracowanie naukowe, które poświęcone zostało ocenie działalności irackiego systemu bankowego jest szczególnie wartościowe pod względem poznawczym i aplikacyjnym. Jest to kraj zaliczany do kategorii gospodarek wchodzących o znaczeniu geopolitycznym a jednocześnie o bardzo ograniczonym dostępie do informacji statystycznych.

W związku z powyższym z dużym uznaniem i aprobatą należy podejść do wszelkich przedsięwzięć naukowych, które poświęcone zostały analizie szeroko pojętej jakości informacji o efektach działań podejmowanych przez banki, ich identyfikacji i ocenie. W mojej opinii, sprawozdawczość finansowa banków jest nie tylko zestawieniem informacji o zdarzeniach gospodarczych zawartych w dokumentach sprawozdawczych, lecz przede wszystkim jest to cenne źródło oceny kondycji finansowo-ekonomicznej instytucji finansowych pod względem bezpieczeństwa ich funkcjonowania oraz skuteczności i efektywności podejmowanych działań na rynku usług finansowych. Z uwagi na fakt, że banki są instytucjami zaufania publicznego o strategicznym znaczeniu dla funkcjonowania gospodarki każdego kraju, analizy i badania naukowe w zakresie jakości przekazywanych danych przez te podmioty nabierają szczególnego znaczenia. Do realizacji tych celów należy

wykorzystywać międzynarodowe standardy sprawozdawczość finansowej oraz krajowe regulacje i przyjęte zasady w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych. Ponadto traktować je należy, nie tylko jako szczególne narzędzie komunikowania się banków z interesariuszami, lecz przede wszystkim źródło wiarygodnych informacji decyzyjnych. Na wszystkie te zagadnienia zwraca uwagę Doktorantka a cała recenzowana dysertacja doktorska bardzo dobrze wkomponowuje się w pożądane nurty badawcze. W mojej ocenie zagadnienia omawiane w pracy zaliczyć należy do kategorii ważnych, aktualnych i słabo zbadanych obszarów z zakresu oceny jakości danych o zyskach w instytucjach bankowych. Wyjątkowość i znaczenie wyboru tego tematu wynika w mojej ocenie przede wszystkim z faktu, że jedną z przyczyn kryzysu finansowego była niewłaściwa jakość i zakres informacji zarządczych. Z drugiej natomiast strony zwrócić należy uwagę, że jesteśmy świadkami systematycznego wprowadzania nowych produktów bankowych, rozwiązań technologicznych i regulacji, które mogą przyczyniać się do deformacji (zniekształcenia) faktycznego obrazu kondycji finansowo-ekonomicznej banku. Dlatego tocząca się dyskusja o jakości i sposobach weryfikacji danych oraz innych informacji zarządczych z zakresu jakości w bankach przyczynić powinna się do ograniczenia ryzyka ich funkcjonowania na rynku. Jak słusznie zauważyła Autorka dysertacji, głównym źródłem danych są wartości informacyjne dostarczane przez zapisy rachunkowe, odzwierciedlające szacunki dotyczące ryzyka i odpisy z tym związane. Szczególnego znaczenia nabierają te informacje, które są zaprezentowane w oparciu o wymogi wynikające ze standardów rachunkowości MSSF. Są to regulacje, które pozwalają między innym na dokonywanie wyceny pozycji aktywów według dopuszczanych metod np. podejścia rynkowego, dochodowego, czy poprzez wykorzystanie metody odtworzeniowej. Wymogi wynikające w Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej powinny zostać zaimplementowane do krajowych wymogów regulacyjnych w celu poprawy jakości informacji dla interesariuszy, w tym nie tylko krajowych, ale przede wszystkim zagranicznych inwestorów.

Reasumując, pragnę podkreślić, że wybór tematu i zakres prowadzonych badań oceniam pozytywnie, gdyż recenzowana dysertacja doktorska odpowiada na zapotrzebowania naukowe, teoretyczne i praktyczne. Autorka skupiła się na ocenie jakości informacji przekazywanej przez banki dla interesariuszy o wartości i strukturze zysków generowanych przez te podmioty. Są to zagadnienia bardzo ważne i wymagające szczegółowych oraz wieloaspektowych badań zarówno pod względem naukowym, jak i praktycznym.

II. Ocena celu pracy, jej zakres oraz poprawność wyboru hipotez badawczych i ich weryfikacji

Zgodnie z deklaracją Autorki pracy, głównym celem prowadzonych badań była ocena jakości informacji o zyskach (w sektorze bankowym- przypis AA) w Iraku. Domyślnie sformułowany cel prowadzonych badań uznać należy za poprawny, sformułowany w oparciu o zdobytą wiedzę i doświadczenie. Do tak sformułowanego celu głównego pracy przyjęto cele cząstkowe, które bardzo dobrze systematyzują całość prowadzonych rozważań. Cele cząstkowe dotyczą (str. 8):

1. Wskazania głównych czynników wpływających na jakość zysków w Iraku.
2. Oceny jakości regulacji rachunkowości w Iraku i ich porównanie z MSSF,
3. Oceny jakości zysków irackich banków metodą analizy treści sprawozdań finansowych 15 banków na przestrzeni 10 lat,
4. Oszacowania zysków banków po wdrożeniu MSSF,
5. Oceny obecnej jakości zysków 15 banków metodą porównania wartości prognostycznych, przepływów pieniężnych, zysków i rozliczeń memoriałowych
6. Oceny jakości zysków skorygowanych do MSSF.

Do tak sformułowanych celów cząstkowych i głównych sformułowane zostały dwie zasadnicze hipotezy badawcze:

H1: *Zyski stanowią lepszą zmienną objaśniającą przyszłe przepływy pieniężne z działalności operacyjnej niż bieżące przepływy pieniężne.* Takie sformułowanie hipotezy badawczej a następnie jej weryfikacja wzbudza moje wątpliwości i zastrzeżenia. Między innymi stąd wynika moje pytanie: Co w opinii Autorki pracy oznacza sformułowanie „lepsza zmienna”?

H2: *Jakość informacji o zyskach irackich banków komercyjnych będzie wyższa po wdrożeniu MSSF.* Do tej hipotezy także należy sformułować zastrzeżenia, gdyż weryfikacja hipotezy stanowić powinna swoiste uogólnienie obserwacji naukowych i powinna dotyczyć zjawisk w określonym miejscu lub czasie, przy czym ów czas oznacza teraźniejszość lub przeszłość a nie przyszłość.

Stosunkowo długi przedział czasowy poddany analizie pozwolił na częściową weryfikację powyższych hipotez badawczych i uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. W jaki sposób należy dokonywać oceny jakości informacji o zyskach?
2. Jakie czynniki wpływają na jakość informacji o zyskach?
3. Jaki jest wpływ różnych metod pomiaru na jakość informacji o zyskach?

4. Które ujawnienia zwiększają jakość informacji o zyskach?

Do realizacji przyjętych celów badawczych i próby odpowiedzi na powyższe pytania badawczy Autorka wykorzystwała trzy metody badawcze:

- 1) analiza sprawozdań finansowych prowadzona w ujęciu porównawczym w przyjętym przedziale czasowym;
- 2) przeprowadzenie badań ankietowych w wybranej grupie banków irackich;
- 3) opracowanie własnych modeli statystycznych w oparciu o koncepcje innych autorów (między innymi: Barth, Cram, Nelson czy Ebaid).

Pewne moje wątpliwości wzbudza fakt, że w przyjęciu takiej metody badawczej pominięte zostały inne istotne kwestie, jak np. nie zwrócenie uwagi na inne czynniki i uwarunkowania, które mogą determinować zmiany w wartościach obrazujących wyniki badanych banków. Nie uwzględniona między innymi wpływu globalnego kryzysu finansowego i zmian na rynku usług finansowych, które zapewne odczuwalne były także w irackim systemie bankowych. Mam tu na myśli między innymi awersje do ryzyka, czy też stosowane metody zabezpieczania się banków przede wszystkim w zakresie prowadzonej aktywnej polityki inwestycyjnej, itd.

Pomimo moich uwag, Autorce recenzowanej pracy udało się w znacznym zakresie odnieść do sformułowanych pytań badawczych. Także sposób dowodzenia i weryfikacji dwóch hipotez przedstawionych w pracy został przeprowadzony poprawny, dowodząc w ten sposób dobrej znajomości analizowanej problematyki badawczej i odpowiedniego warsztatu naukowego Doktorantki. Większość zaprezentowanych opinii oraz stwierdzeń zawartych w pracy znalazła udokumentowanie bądź w postaci danych empirycznych, bądź w drodze odwołania do literatury przedmiotu, co świadczy to o dobrym przygotowaniu Pani Nidhal Jasm Mohammend Ali do prowadzenia postępowań badawczych.

III. Ocena konstrukcji, układu pracy i zawartości merytorycznej

Recenzowane opracowanie posiada uporządkowaną, przejrzystą i logiczną strukturę. Zasadnicza treść rozprawy została zawarta na 165 stronach i obejmuje pięć rozdziałów, wstęp i podsumowanie oraz spis tabel, figur oraz bibliografię. Układ i struktura pracy jest spójna i

tworząca jednolitą konstrukcję. Autorka dokonała poprawnego podziału przygotowanej treści dysertacji w sposób typowy dla prac naukowych, gdzie w początkowych fragmentach rozprawy zaprezentowano przegląd rozważań teoretycznych, następnie opisano metodykę i efekty prowadzonych badań własnych a w zakończeniu sformułowano, trafnie dobrane i wartościowe pod względem naukowym oraz aplikacyjnym, wnioski i rekomendacje.

W rozdziale I dokonano wyjaśnień podstawowych pojęć i zaprezentowania przyjętych celów i metod badawczych, które wykorzystano do wyjaśnienia istoty i znaczenie zysku oraz jakości zysku w działalności instytucji bankowej. Autorka słusznie podkreśla i identyfikuje odrębność znaczenia tych dwóch pojęć ekonomicznych (tj; zysk i jakość zysków). W tym rozdziale autorka wykazała się umiejętnością logicznego i spójnego prezentowania i doboru zagadnień z zakresu teorii ekonomii, finansów i rachunkowości. Kolejna część pracy (rozdział II) poświęcony został zaprezentowaniu charakterystyki irackiego systemu bankowego, w którym przeważają prywatne banki komercyjne. Autorka zaprezentowała zmieniające się uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne determinujące zmiany finansowo-organizacyjne w krajowym systemie bankowym w Iraku. Jest to część pracy szczególnie interesujący dla czytelnika, który nie miał osobistych doświadczeń ze specyfiką tego kraju i charakterystyką systemu finansowego, który wykształcił się pod wpływem wewnętrznych regulacji prawnych oraz specyfiki i zakresu prowadzonej działalności przez banki. Rozdział III pracy poświęcony został regulacjom i wymogom w odniesieniu do sprawozdawczości finansowej banków. Autorka przedstawia ciekawe i wieloaspektowe ujęcie porównawcze pomiędzy międzynarodowymi standardami sprawozdawczości finansowej (które zostały przyjęte w Europie, czy w USA) a regulacjami krajowymi w Iraku. Z punktu widzenia rozwoju i wzmacniania pozycji rynkowej systemu bankowego w Iraku tego rodzaju analizy porównawcze wnoszą wiele nowych inspiracji prezentując obszary wymagające zmian i dostosowań do standardów międzynarodowych. Tę część pracy oceniam wysoko pod względem przeglądu literatury i oceny materiałów źródłowych. Rozdział IV i V to są fragmenty pracy o dużym ładunku informacyjnym i analityczny, które oceniam bardzo pozytywnie. Rozdział IV poświęcony został na przedstawienie metodologii i wyników badań empirycznych odnoszących się w swej treści do analizy 15 wybranych banków komercyjnych. Wśród tych banków przeprowadzono ankietę weryfikującą wartość informacyjną danych sprawozdawczych wpływających na ich zyski. Ta część pracy poświęcona została identyfikacji i ocenie możliwych do wprowadzenia zmian w przekazywanej sprawozdawczości. Autorka poprawnie dokonuje analizy porównawczej prognostycznych przepływów pieniężnych, zysków i rozliczeń memoriałowych w sytuacji,

gdyby do sprawozdawczości banków w Iraku wprowadzono standardy MSSF. Oprócz kilku nieścisłości o charakterze formalnym (jak np. brak wyjaśnienia zasad doboru próby badawczej, czy przyczyn skoncentrowania się na wybranych aspektach działalności banku w sformułowanych pytaniach badawczych, itd.) jest to część interesująca pod względem poznawczym. Z kolei ostatni, rozdział V to część pracy poświęcony na zaprezentowanie wyników prowadzonych badań i sformułowaniu wniosków. Niewątpliwą zaletą tego rozdziału, jak i całej pracy jest jej wielopłaszczyznowość analiz, co znajduje odzwierciedlenie w zaprezentowanych opiniach i rekomendacjach. Autorka umiejętnie łączy zagadnienia z zakresu finansów, rachunkowości, sprawozdawczości oraz analiz z zakresu prawa. Takie podejście znalazło swoje odzwierciedlenie w wielu fragmentach pracy.

IV. Literatura oraz ocena poprawności językowej i formalnej pracy

Atutem recenzowanej pracy i elementem wyróżniającym jest zakres i forma wykorzystania literatury przedmiotu. Bibliografia składa się z 263 pozycji książkowych i artykułów naukowych, wśród których nie ma ani jednej w języku polskim. Przytaczane pozycje mają przede wszystkim charakter naukowy, ale wykorzystano także raporty i opracowania branżowe, które odnoszą się w swej treści do zagadnień analizowanych w pracy. Zakres i forma wykorzystania materiałów źródłowych świadczy o dojrzałości naukowej i bardzo dobrym rozeznaniu w tematyce prowadzonych analiz.

Recenzowana praca jest napisana poprawnym językiem. Brak istotnych błędów stylistycznych, interpunkcyjnych oraz tzw. literówek. Przypisy i odniesienia do materiałów źródłowych zostały wykonane poprawnie, co świadczy o starannej korekcie autorskiej. Zastrzeżenia można wnosić pod adresem stylu narracji w kilku fragmentach w związku z pojawiającymi się kolokwializmami czy skrótami myślowymi. Dodatkowo do wersji pracy w języku angielskim dołączono także streszczenie w języku polskim.

V. Uwagi cząstkowe i dyskusyjne

Przedmiotem rozważań podjętych przez Doktorantkę jest ocena jakości informacji znajdujących odzwierciedlenie w zyskach banków na przykładzie irackiego sektora bankowego. Chociaż moja ogólna ocena pracy jest jednoznacznie pozytywna, w tym miejscu pozwolę sobie na sformułowania kilku kluczowych uwag krytycznych. Moje wątpliwości, uwagi cząstkowe i aspekty dyskusyjne dotyczą przede wszystkim następujących zagadnień:

- 1) Jakimi przesłankami kierowała się Doktorantka, aby skupić się tylko na ocenie stanu (sytuacji) banku, gdy ten generuje zyski. Przecież większe znaczenie dla interesariuszy ma sytuacja, gdy wartość wyników finansowo-ekonomicznych ulega pogorszeniu lub uzyskuje wartości ujemne (generuje straty). Informacje przekazywane przez banki o wartości i strukturze zysków bez względu na dodatni lub ujemny wynik finansowy są bardzo ważne dla interesariuszy w ujęciu strategicznym. Dlatego być może bardziej trafnym tytułem pracy byłoby sformułowanie: "Jakość informacji w kształtowaniu wyniku finansowego banków komercyjnych w Iraku"
- 2) Jak odbywał się proces pozyskiwania danych i informacji źródłowych. Jak podkreśliła Doktorantka, w Iraku ani rząd, ani bank centralny nie ma obowiązku gromadzenia i weryfikowania danych finansowo-ekonomicznych od banków. Pozyskanie wiarygodnych informacji źródłowych od 15 banków jako próba badawcza jest więc niezwykle trudnym przedsięwzięciem.
- 3) Cel pracy sformułowany zarówno w języku angielskim, jak i w polskim streszczeniu dotyczy ..."jakości informacji o zyskach w Iraku"... – czyli w ujęciu ogólnym a nie sektorowym. Jest to sformułowanie, które może być mylnie odbierane i interpretowane przez czytelnika i nie odzwierciedlające zakresu prowadzonych badań. Rozumiem że jest to błąd o charakterze tzw. „niezręczności językowej” i zagubieniu słów: „sektora bankowego” a nie faktycznego celu pracy, który powinien być spójny z jej tytułem i treścią.
- 4) W rozdziale II autorka dokonuje podziału banków na dwie zasadnicze kategorie: banki prywatne i banki państwowe. Czy występuje różnica pomiędzy jakością informacji o zyskach w tych dwóch grupach instytucji? Sformułowane wnioski i zaprezentowane w dalszej części pracy wyniki badań nie odnoszą się szczegółowo do tak przyjętej klasyfikacji podmiotów. Brak jest także wyjaśnienia struktury własnościowej banków poddanych szczegółowej analizie w podziale na własność prywatną i publiczną.
- 5) Brak jednoznacznych informacji o przedziale czasowym prowadzonych badań (jest tylko wzmianka o „przestrzeni 10 lat”) chociaż większość danych dotyczy okresu 2006-2013.

Pomimo kilku nieścisłości i niejasności w zakresie prezentowanego przekazu, na pozytywne podkreślenie zasługuje fakt, iż recenzowana praca doktorska przygotowana została w oparciu o dobry warsztat analityczny, specjalistyczną wiedzę Autorki pracy i dużą determinację w uzyskiwaniu informacji źródłowych. Praca charakteryzuje się dobrym poziomem rozważań naukowych, które zostały przeprowadzone w oparciu o

międzynarodowy przegląd dorobku teoretycznego z zakresu finansów i rachunkowości. Ponadto przeprowadzone badania posiadają aspekt rozpoznawczy, jak również implementacyjny polegający na wdrożeniu zidentyfikowanych zależności i uwarunkowań do bieżącej działalności instytucji bankowych nie tylko w Iranie, ale także w innych krajach, a zwłaszcza tych zaliczanych do grupy gospodarek wschodzących.

VI. Wnioski końcowe

Reasumując, stwierdzam, że Autorka sformułowała i przedstawiła oryginalny problem badawczy z zakresu ekonomii, wymagający wieloaspektowego podejścia i analiz o charakterze empirycznym. W mojej ocenie, sposób dowodzenia i weryfikacji dwóch hipotez głównych oraz pytań badawczych zostały przedstawione w pracy poprawnie, co wskazuje na dobrą znajomość analizowanej problematyki badawczej i odpowiednie przygotowanie warsztatu naukowego i badawczego Doktorantki. Większość opinii i stwierdzeń zamieszczonych w pracy znajduje swoje udokumentowanie bądź w odniesieniu od literatury przedmiotu, danych statystycznych bądź w drodze odwołania się do wyników przeprowadzonych badań własnych. Świadczy to o systematyczności i rzetelności pracy naukowej Doktorantki w ramach prowadzonego postępowania badawczego. Samodzielnie przeprowadzone badania pozwoliły na realizację przyjętego celu pracy i zweryfikowania przyjętych hipotez badawczych. Sformułowane wnioski mają charakter zarówno naukowy, jak i aplikacyjny.

W związku z zaprezentowaną powyżej oceną stwierdzam, że praca Pani mgr Nidhal Jasm Mohammend Ali pt. „The Quality of Information about Earnings of Commercial Banks in Iraq” (Jakość informacji o zyskach banków komercyjnych w Iraku) odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim i w związku z tym wnoszę o dopuszczeniu jej do publicznej obrony.

